

УДК 332.32 : 65.338.712.4

ОЦІНКА КОНЦЕПЦІЇ КОМПЛЕКСНОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ МІСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

О.В. Кустовська

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри землевпорядного проектування

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Стаття присвячена оцінці концепції комплексного озеленення та напрямам її реалізації на території міських населених пунктів. Основою розвитку озелених територій загального користування, відповідно до ландшафтно-планувальних засад, передбачається розширити їх рекреаційні можливості за рахунок реконструкції існуючих зелених зон, озеленення районів нової житлової забудови та використання альтернативних видів озеленення міст.

Ключові слова: концепція, комплексне озеленення, реконструкція, рекреаційна діяльність, альтернативні види, зелені насадження.

Забезпечення сталого розвитку міських населених пунктів, стабільне підвищення екологічної та санітарно-епідеміологічної безпеки проживання територіальної громади, стійке збереження високого рівня екологічної ємності урбанізованої системи, формування безперервної зеленої стільникової системи та унеможливлення виникнення візуального забруднення має бути імперативом міської ради у межах її екологічної діяльності.

Концепція комплексного озеленення міських населених пунктів визначає основні засади діяльності міських рад у галузі управління сферою зеленого господарства міст, упорядкування парків, скверів, формування зелених насаджень та флористичне оформлення територій, тобто пріоритетні напрями системи озеленення міст, спрямовані на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності його мешканців при максимальній економії бюджетних коштів.

Основні проблеми розвитку системи комплексного озеленення населених пунктів в Україні спричинені, як показують дослідження, невідповідністю організаційно-господарських механізмів вимогам екологічного права, відсутністю ефективного контролю за використанням, охороною, відновленням зелених насаджень. Питанням розвитку й трансформаційним процесам озеленення територій населених пунктів, перспективного планування та впорядкування системи озеленення міст присвячені праці як: О. Багацької, О. Бережної, О. Бурака, Є. Гончарука, Н. Денисенко, М. Кожухова, Д., Круподьорова, А. Мартина, А. Прималенного, В. Теодоронського та інших відомих вчених.

Аналіз наукових праць засвідчив, що були проведені необхідні заходи щодо ліквідації явних прогалин у теорії й практиці землевпорядкування рекреаційних територій, зокрема

щодо використання спеціальних видів рослин в озелененні урбанізованого середовища великих міст, що сприяє вирішенню проблеми нестачі площі для озеленення. Проте можна й далі розвивати, уточнювати та поглиблювати теоретико-методологічні та практичні основи при обґрунтуванні комплексного озеленення території міських населених пунктів та заходів із землеустрою рекреаційних територій.

Саме тому метою цієї статті є оцінка концепції комплексного озеленення міських населених пунктів: сучасного використання, охорони, збереження та відтворення існуючих зелених насаджень, їх гармонійного поєднання з урболандшафтом міста, утримання в здоровому впорядкованому стані, створення та формування високодекоративних, стійких до несприятливих умов навколишнього природного середовища насаджень, що забезпечить збалансований розвиток міських зелених зон та виконання ними екологічних, соціально-економічних та урбаністично-планувальних функцій.

Міський населений пункт — це соціальний організм, що включає комплекс еколого-економічних, географічних, архітектурно-будівельних, культурно-побутових особливостей. Із врахуванням цієї особливості та з огляду на соціальну діяльність зелені насадження розглядаються як елемент архітектурно-просторової композиції забудови та благоустрою. Кожен з об'єктів благоустрою міста потребує озеленення. Процес озеленення можна розглядати як комплекс робіт із висадження, використання, охорони та відтворення об'єктів рослинного світу з метою забезпечення сприятливого для життєдіяльності людини довкілля.

Проте на стан міських насаджень створюють негативний вплив екологічні умови

міста, порушення технології посадки і відсутність подальшого догляду, незадовільний стан ґрунту, ушкодження шкідниками і хворобами, випадкові фактори (вандалізм, механічні пошкодження).

Під впливом цих чинників у зелених насадженнях знижується життєздатність і втрачається естетична та санітарно-гігієнічна функції. Дереву в місті схильні до сильних стресів, тому в них знижена фотосинтезуюча активність, вони мають більш проріджену крону, дрібніше листя, вкорочені пагони, а також більш схильні до уражень хворобами.

Атмосферно-екологічну ситуацію повітряного басейну міських населених пунктів визначають три основні джерела забруднювальних речовин: автотранспорт, промислові підприємства і транскордонні перенесення з атмосферою циркуляцією. Близько 72% забруднювальних речовин місцевого походження припадає на викиди автотранспорту, 28% — на промислові об'єкти й комунально-побутове господарство [1].

Вдале використання природного ландшафту міст, збереження історичного надбання пращурів є визначальними чинниками впровадження комплексного озеленення різними видами насаджень на їх території. Велике значення має раціональний характер використання природних компонентів, майстерність у формуванні пейзажів та окремих споруд.

У складі флори міських населених пунктів багато реліктових та ендемічних видів, а особливу увагу привертають унікальні вікові дерева міст, які мають велику наукову, народногосподарську та естетичну цінність. Крім естетичних та оздоровчих функцій, старі дерева на будь-якій території привносять ще й ареал старовини, історичності, поважності та монументальності. В усі роки та століття вікові дерева звертали на себе увагу людини і були предметом якщо не поклоніння в язичників, то просто орієнтиром для подорожнього чи місцем збору громади, вони навіть позначені на сучасних топографічних картах.

У великих містах, окрім парків і скверів, за цінністю й різноманітністю зелених насаджень варто відзначити дендрарії вищих навчальних закладів, що формувалися протягом багатьох років та, як правило, в колекції яких налічується понад 150 видів, форм і гібридів дерев, кущів, ліан.

Роботи з озеленення в місті проводяться відповідно до діючих державних, регіональних та місцевих програм, метою яких є охорона, збереження й відтворення існуючих елементів озеленення та створення нових декоративних зелених насаджень [2].

Головні засади концепції комплексного озеленення міських населених пунктів є [3]:

- аналіз існуючого озеленення, його особливостей та облік насаджень міст;
- поєднання безперервного каркасу природоохоронних територій та системи озелених штучно створених ландшафтів;
- реалізація сукупної різноманітності функцій озелених територій — рекреаційних, історико-культурних, екологічних;
- диференційований підхід до видів і режимів озеленення територій з урахуванням містобудівних умов;
- досягнення соціально гарантованого мінімуму забезпечення населення місцями відпочинку за площею озелених територій і за їх доступністю;
- перехід від кількісних показників до сталого підвищення якості ландшафтно-організації озелених територій.

Завдання концепції комплексного озеленення:

- забезпечити оптимальне озеленення міста при досягненні максимальної економії бюджетних коштів;
- створити систему зелених насаджень у структурі елементів природного комплексу міста: парки, сквери, рекреаційні зони, бульвари, озеленення вздовж доріг, вулиць та в житлових мікрорайонах;
- досягти рівня збалансованості в системі природно-економічного розвитку;
- зберігати та систематично відтворювати біологічне й ландшафтне різноманіття;
- сформувати безперервну зелену стільникову систему міста як невід'ємну складову єдиної регіональної екологічної мережі;
- зберігати, розвивати, візуально розкрити природно-ландшафтний каркас, що формується системою міських зелених насаджень, річками та їхніми долинами, акваторіями ставів тощо;
- поліпшити зовнішню привабливість вулиць та місць загального користування;
- знизити рівень атмосферного та шумового забруднення;
- сприяти розвитку регульованої рекреації;
- раціонально використовувати видалені зелені насадження з метою подальшого їх застосування для потреб територіальної громади (малі ландшафтні форми, дитячі майданчики тощо) [3].

При проектуванні зелених насаджень слід враховувати техногенні та рекреаційні навантаження на ту чи іншу територію. Беручи до уваги вплив різних антропогенних чинників, треба підбирати породи, максимально адаптовані до існуючих умов.

Зелені насадження населених пунктів за призначенням поділяють на такі категорії:

- загального користування (розташовані на території парків, скверів, бульварів, насаджень лісопарків, гідропарків та інших територій, які мають вільний доступ для відпочинку);
- обмеженого користування (насаджень на територіях громадських і житлових будинків, шкіл, дитячих установ, вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, профтехучилищ, закладів охорони здоров'я, промислових підприємств і складських зон, санаторіїв, культурно-освітніх і спортивно-оздоровчих установ та ін.);
- спеціального призначення (насаджень на вулицях, на ділянках санітарно-захисних зон довкола промислових підприємств, на кладовищах, водоохоронні, вітрозахисні, проти-ерозійні насадження, насаджень розсадників, квітникарських господарств).

Насаджень загального, обмеженого користування та спеціального призначення разом становлять і в цілому характеризують систему озеленення міст, у якій кожен елемент виконує свої функції.

Зелені насаджень загального користування — озеленені упорядковані території, призначені для відпочинку міського населення, з вільним доступом. Зелені насаджень загального користування — найбільш важливіший показник озеленення міста. Добре озелененим можна вважати місто, в якому на одного мешканця припадає 20–30 м² і більше зелених насаджень загального користування.

Цей вид насаджень виконує природоохоронну, санітарно-оздоровчу та рекреаційну функції. Окрім цього, міські насаджень виконують ґрунтополіщувальну та фітомеліоративну функції позитивно впливають на гідрокліматичні умови міста.

Паркова мережа є провідною культурно-рекреаційною та виховною системою; вона посідає ключове місце в оновленій концепції розвитку зеленого господарства міста та центральне місце — у сфері культурного обслуговування населення.

У сучасному озелененні бульвари та сквери відіграють роль зелених артерій, які виступають сполучними територіями від приміського лісопаркового поясу до внутрішніх об'єктів озеленення. Для цього потрібно організувати таку систему озеленення, яка забезпечила б об'єднання різних типів зелених насаджень мережею бульварів та скверів. Особливо це стосується мікрорайонів нової забудови.

Розвиток і трансформація мережі озелених територій як місць масового відпочинку

ґрунтується на аналізі потреби в територіях такого виду, оцінці ландшафтних і планувальних умов міста.

Насаджень житлових районів і мікрорайонів — найпоширеніший тип насаджень обмеженого користування, оскільки житло не може вважатися комфортним, якщо оточення будівлі відповідно не озеленене. На сьогоднішній день озеленення житлових районів планується як одне ціле архітектурно-планувального комплексу. Площа насаджень обмеженого користування повинна бути прямо пропорційна кількості населення в мікрорайоні (масиві). До таких насаджень належать прибудинкові смуги і насаджень навколо господарських майданчиків (сміттєзбиральних, бойлерних, для висушування білизни тощо), які відіграють важливу санітарно-гігієнічну роль, ізолюючи житло від проїздів, пішохідних шляхів і господарських будівель. Це своєрідні зелені коридори, які об'єднують в одне ціле двори-сади, насаджень шкіл і дошкільних установ, об'єктів культурно-побутового та комунального призначення.

Важливим кроком збереження озеленення є запровадження мережі відповідно облаштованих екопарковок на газонах. Екологічні парковки — реальна можливість насамперед зберегти естетичний вигляд дворів житлових будинків, де кількість транспорту неухильно зростає. Вони вигідні як з екологічної, так і з економічної точки зору, адже кожен автомобіль, припаркований на озелененій території, знищує близько 15 м² трав'яного покриву, вартість реставрації якого досить істотна. При цьому повністю газон відновлюється лише через 2–5 років.

Необхідно брати до уваги об'єкти міської інфраструктури (заклади торгівлі, освіти, культури, охорони здоров'я тощо), оскільки їх наявність спричинює локально-фрагментальне скупчення населення в цих районах (наприклад, будівництво торгово-розважального комплексу в житловому мікрорайоні призводить до систематичної міграції та збільшення концентрації мешканців з інших мікрорайонів та населених пунктів у межах даного об'єкта) [4].

При плануванні озеленення об'єкта передбачається така мета:

- захист та поліпшення санітарно-гігієнічного стану житлових територій (зниження сили вітру, регулювання теплового режиму, очищення і зволоження повітря тощо);
- регульована рекреація;
- поліпшення естетичного виду житлових будинків.

Заходи з озеленення житлової території міста поділяють на такі види:

- проєктовані, в яких можливе планування повної системи заходів з озеленення та благоустрою, що відповідають нормативним вимогам;

- реконструйовані або збережені, в яких є або немає можливостей привести площі озеленення у відповідність із нормативними показниками.

Слід виділити такі принципи формування системи заходів з озеленення міських територій:

- створення для кожного житлового будинку або групи будинків власного дворового простору;

- формування безперервної зеленої стільникової системи прибудинкових територій окремого житлового мікрорайону;

- комбінування видів озеленення із врахуванням існуючої забудови та недопущення зниження нормативних показників.

Перед плануванням заходів з озеленення необхідно провести повну інвентаризацію прибудинкових територій у відповідність до ДБН 360-92 [5].

Частина виробничих підприємств розміщені в селітебній зоні міста серед кварталів існуючої житлової забудови або безпосередньо дотичні до неї. Насадження спеціального призначення розміщують навколо виробничих територій (підприємств промисловості, комунального господарства, транспорту, складських приміщень), а також територій побутових, будівельних та інших організацій.

Функціональні особливості насаджень спеціального призначення: шумо- та пилоізоляційні, естетично-декоративні (гармонійне поєднання форми та кольорової гами насаджень з урахуванням сезонної зміни забарвлення), поглинаючі (здатність до поглинання забруднювальних речовин та шкідливих викидів в атмосферне повітря), захисні.

Враховуючи складні екологічні умови місцевості (загазованість, задимленість, запиленість), в містах рекомендують на вулицях насаджувати дерева й чагарники, які мають високу фітомеліоративну ефективність.

Вертикальне озеленення — це особливий вид декоративних конструкцій, що має велике санітарно-гігієнічне значення, представлений елементами озеленення фасадів будівель, паркових споруд, спеціальних споруд, огорож, вертикальних стін та інших об'єктів з використанням деревовидних ліан та інших витких рослин з метою поліпшення естетичного вигляду та озеленення найменш оковирних закутків міста, де немає ділянок відкритого ґрунту. Відіграє декоративно-естетичну роль

(приховує глухі поверхні, підкреслює архітектурні деталі будівлі і споруд) та має особливе значення в умовах масової забудови однотипними будинками, оскільки дає змогою значною мірою подолати її монотонність. Найбільшу роль такий вид озеленення відіграє в місцях, де немає відкритого ґрунту, адже для його розміщення не потрібно великих територій, тому може застосовуватися в найбільш щільній забудові. Цей метод може використовуватися також для озеленення входів у житлові будинки, стін будинків, торгових центрів та окремо розташованих будівель культурно-побутового призначення, закладів освіти, малих форм, напівпідземних і наземних гаражів, сходів і підпірних стінок, огорож, електричних опор, шляхопроводів тощо.

За допомогою вертикального озеленення можна створювати самостійні композиції. Для цього слід висаджувати виткі рослини в безпосередній близькості від озеленюваного об'єкта, щоб вони спрямовувалися вгору і закривали його поверхню. Також висаджують рослини на поверхні об'єктів так, щоб вони звисали вниз; це ампельний спосіб розміщення. Рослини можна висаджувати з використанням опор різної конструкції. Їхня наявність дає змогу формувати виткі насадження, створюючи з них певні малюнки і композиції [6]. Так, поєднання на опорах контактної мережі елементів вертикального та мобільного видів озеленення практично ліквідує недоліки потужного візуального урбаністичного впливу на локальну територію.

Мобільні системи озеленення — це один із видів озеленення міста, що реалізується за рахунок конструктивних елементів, які можна встановлювати та, за необхідності, переміщувати. Такі системи є можливістю впровадити в урбанізоване середовище необхідні елементи озеленення. Вони потрібні в умовах ущільненої забудови центральної частини міста або за потреби організації озеленення конкретного об'єкта в стислі терміни. Ці системи легко монтуються, вони мобільні та дають змогу середовищу міста регулярно змінюватися, бути більш різноманітним, неоднорідним і цікавим.

Функції мобільних систем озеленення:

- утилітарна, що забезпечує різноманіття за допомогою озеленених просторів, виявляючи просторові, композиційні та функціональні зв'язки;

- санітарно-гігієнічна, яка формує повноцінний простір міського середовища відповідно до вимог комфорту — нейтралізує негативні фактори: шум, пил, газ, перегрів тощо;

• естетична, яка полягає у створенні сприятливих умов у місті з точки зору психологічного та емоційного комфорту, а також в організації композиційно-художніх просторів та забезпеченні композиційних зв'язків між природою та урбанізованими територіями.

ВИСНОВКИ

На підставі аналізу діючої законодавчої та нормативної бази й оцінки концепції комплексного озеленення запропоновано основні напрями озеленення, що підкреслюють важливу роль природних комплексів у ландшафтній організації та створюють концептуальну основу для реалізації місцевих природоохоронних програм у сфері забезпечення комплексного озеленення міських населених пунктів. Озеленення є однією з тих природно-соціальних умов, які забезпечують формування об'єкта як невід'ємного елемента природної екосистеми. Ступінь озеленення є важливим індикатором спроможності відповідної урбаністичної території на комфортне проживання населення. Застосування вертикального й мобільного видів озеленення дає змогу розмістити необхідну кількість його елементів на невеликих ділянках міського простору, а також використовувати поверхні й території, раніше для цього не задіяні. Такі системи можуть бути самостійними елементами благоустрою. Як і малі архітектурні форми, вони вносять різноманітність у міське середовище.

Формування системи озеленення в містах має враховувати властивість насаджень до спроможності змінювати забарвлення в часі і просторі та ефективно застосовувати це для естетичного впливу на населення міських населених пунктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончарук Є.І. Гігієнічні вимоги до ландшафтно-рекреаційних територій та озеленення населених місць: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: medbib.in.ua
2. Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Мінбуд України від 10.04.2006 р. № 105: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua
3. Про продовження чинності «Програми розвитку зеленої зони м. Києва до 2010 року та концепції формування зелених насаджень в центральній частині міста» до 31 груд. 2017 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kmr.gov.ua>
4. Бурак О.М. Стратегічні та тактичні завдання розвитку системи озеленення міст / О.М. Бурак // Комунальне господарство міст. — 2007. — Вип. № 77. — С. 38–42.
5. ДБН 360-92 Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: dnaor.com
6. Денисенко Н. Сучасні тенденції розвитку міст: «озеленення» процесів та методів управління: [Електронний ресурс] / Н. Денисенко. — Режим доступу: greencity.org.ua

Новини

Новини

Новини • Новини • Новини

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНАМИ КЛІМАТУ

Вчителі та громадські активісти об'єднуються, щоб навчати дітей зміні клімату та збереженню довкілля. Вперше в Україні пройшов кліматичний форум освітян та громадськості «Кліматична освіта 2016» в рамках міжнародного проекту Climate Forum East II. Понад 100 вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів університетів та громадських активістів приїхали до Києва з усієї України, щоб з 10 по 12 серпня обговорити, як найкраще навчати дітей проблемі глобальної зміни клімату.

«Ми та наші діти є першими поколіннями, хто відчуває на собі зміну клімату. Але, водночас, ми — останні, хто може щось зробити, аби зупинити цей процес і адаптуватися», — зазначила Надія Артем'єва, представник Національного екологічного центру України, координаторка проекту Climate Forum East II в Україні.